

BSM toetsvoorbeelden

Begin februari 2010 ontvingen alle scholen die BSM aanbieden van SLO de publicatie *BSM toetsvoorbeelden*. De afgelopen twee jaar is er door de ontwikkelgroep hard gewerkt aan voorbeeldtoetsen voor theoretische en praktische opdrachten voor BSM. Hoe zijn deze toetsvoorbeelden tot stand gekomen? Wat is onze visie op deze toetsvoorbeelden? Hoe werkt het toetsen met deze voorbeelden in de praktijk? Door: Eric Swinkels

Interactieve leerplanontwikkeling

Toetsing is al een punt van discussie geweest vanaf het moment dat, nog onder de naam LO2, BSM voor havo/vwo van start ging. Docenten zochten naar oplossingen om hun lessen op een verantwoorde wijze af te sluiten en te beoordelen met een cijfer. In de BSM-netwerken stond en staat daarom verantwoorde toetsing, evaluatie en beoordeling nog steeds op de agenda van de bijeenkomsten. In het voorjaar van 2007 dienden, hieruit voortkomend, scholen uit de netwerken een veldaanvraag in bij SLO voor het ontwikkelen van toetsvoorbeelden. De bundel met toetsvoorbeelden voor BSM die daaruit ontstond is een typisch voorbeeld van interactieve leerplanontwikkeling: de samenwerking van leerplankundige experts van SLO met het veld heeft geresulteerd in solide, gevalideerde en goed uitgewerkte toetsvoorbeelden.

BSM gegroeid tot volwaardig examenvak

In 2007 zijn de eindtermen voor BSM globaler beschreven dan voorheen bij LO2 voor havo/vwo. Niet alleen kreeg LO2 een nieuwe naam, scholen kregen meer ruimte om, op basis van dezelfde inhoud, eigen keuzes in het programma te maken. Voor vwo werd het programma niet alleen uitgebreid met meer eindtermen over Bewegen regelen, ook werd de studielast flink uitgebreid. Het aantal scholen dat momenteel BSM aanbiedt, is vanaf 2007 verdubbeld naar 158. Dit is een kwart van de scholen in Nederland. Elf jaar na de invoering is BSM qua belangstelling uitgegroeid tot een volwaardig examenvak. Met de publicatie *BSM toetsvoorbeelden* proberen we scholen te stimuleren het programma van BSM nog beter te evalueren, toetsen en beoordelen.

Veldaanvraag bij SLO

De veldaanvraag werd door BSM in eerste instantie toegekend voor 2008. Al snel werd het de ontwikkelgroep echter duidelijk dat de doelstelling in tijd en omvang bijgesteld moest worden. Om docenten een breed palet te bieden was er meer tijd nodig om voorbeeldtoetsen te ontwikkelen en meer voorbeelden voor theoretische en praktische opdrachten te vervaardigen. De veldaanvraag werd met een jaar verlengd, met als aanvullende voorwaarde

dat de toetsvoorbeelden ijkpunten voor het curriculum van BSM moesten worden.

In het tweede jaar werd ook duidelijk dat alle BSM-docenten op de hoogte moesten worden gebracht van de toetsvoorbeelden. SLO stelde extra budget beschikbaar voor het realiseren van een publicatie en verspreiding hiervan.

Toetsvoorbeelden

Na uitvoerig onderzoek naar de juiste vorm kon de ontwikkelgroep in november 2008 op de landelijke netwerkdag voor BSM de eerste serie van vijf toetsvoorbeelden presenteren: frisbee, badminton, softbal, bewegen op muziek en lesgeven. De vraag aan de scholen uit de netwerken was of deze voorbeelden voldeden aan de vier kwaliteitscriteria waaraan een leerplan - en dus ook toetsen - moeten voldoen: relevantie, consistentie, bruikbaarheid en effectiviteit (Nieveen, 2009).

In de publicatie *BSM Toetsvoorbeelden* zijn 22 voorbeelden uitgewerkt, passend bij de breedte van het curriculum van BSM:

- theoretische toetsen: bewegen en samenleving (geschiedenis en organisatie van sport en bewegen) en bewegen en gezondheid (gericht op blessurepreventie en behandeling)
- praktische opdrachten bewegen: spelen (badminton, basketbal, frisbee, volleybal en softbal), turnen (acrogym, klimmen, springen en trapezewaaien), bewegen op muziek, atletiek (hoog- en verspringen, kogelstoten, speerwerpen en de tabel atletiekprestaties) en zelfverdediging (karate-do)
- bewegen regelen: lesgeven en organiseren
- trainingsprogramma als praktische opdracht waarin theorie uit bewegen en gezondheid wordt verwerkt
- onderzoeksopdracht specifiek voor vwo.

Deze toetsvoorbeelden zijn in drie series aan het werkveld van BSM gepresenteerd: de eerste serie op de BSM-netwerkdag in november 2008. Op de BSM-studiedag kregen alle deelnemers in korte theoretische workshops uitleg over de tweede serie toetsvoorbeelden. De laatste toetsvoorbeelden zijn uitgebreid besproken op de laatste BSM-netwerkdag in november 2009.

BSM netwerkdag 2009: uitwisselen van good practices en evaluatie toetsvoorbeelden

FOTO: ERIC SWINKELS

Handig en krachtig toetsen

In eerste instantie kregen we vooral veel vragen van scholen omdat ze nog wat onwennig en licht argwanend tegen het ontwikkelde model van de praktische toetsvoorbeelden aankijken. Een half jaar later, op de BSM-studiedag, werd meer kritiek geuit. Ook waren bij de verschillende workshops docenten aanwezig die nog niet eerder met deze vorm van toetsen in aanraking waren gekomen. De meeste collega's in de BSM-netwerken hadden daarentegen al wel verschillende voorbeelden gezien en bleken er op hun scholen al mee aan de slag te zijn gegaan. De laatste serie toetsvoorbeelden zijn aan de hand van de feedback op deze netwerkdag verbeterd zodat we nu een bundel toetsvoorbeelden kunnen presenteren waarmee handig en krachtig getoetst kan worden.

Hoe zien de toetsvoorbeelden er uit?

Bij toetsvoorbeelden wordt vaak alleen gedacht aan voorbeelden van theoretische toetsen. Bij BSM heeft de theorie een weging van 30% in het PTA. Hierbij wordt vooral getoetst op de twee domeinen bewegen en samenleving en bewegen en gezondheid. Deze zijn dan ook verwerkt tot toetsvoorbeelden. De toetsvragen zijn te verdelen in drie vormen: reproductie-, toepassings- en productievragen. Deze drie vormen zijn gebaseerd op de herziene versie van de taxonomie van Bloom. Hierin worden vragen ingedeeld op moeilijkheid: kennisvragen, inzichtvragen, toepassingsgerichte vragen, analyserende vragen, evaluatieve vragen en vragen waarbij iets gecreëerd moet worden. De beide theoretische voorbeeldtoetsen die in de publicatie zijn opgenomen, moeten nog worden aangevuld met voorbeelden van andere onderdelen van beide domeinen.

De komende twee jaar gaat SLO in een apart netwerk Kwaliteitsborging Schoolexamens BSM meer voorbeelden van deze theoretische toetsen ontwikkelen. Op de website van de KVLO en SLO is daartoe een oproep gedaan. <http://www.slo.nl/nieuws/00231/>

Rubrics voor het toetsen van praktische vaardigheden

De praktische onderdelen vormen het belangrijkste deel van BSM, zowel in de beleving van leerlingen en alsook van veel docenten. In het *Basisdocument bewegingsonderwijs PO (2004)* en *Basisdocument bewegingsonderwijs onderbouw VO (2007)* werden alle kernactiviteiten in vier niveaus van deelname beschreven: basis, vervolg, gevorderd en zorgniveau. In de toetsvoorbeelden voor BSM hebben we op soortgelijke manier gebruik gemaakt van rubrics, waarbij vier niveaus worden beschreven van beginner tot expert om de prestaties te evalueren of te beoordelen. Leerlingen zijn daardoor op de hoogte van wat er van ze wordt verwacht. Bij het ontwikkelen van de rubrics zijn we steeds uitgegaan van wat de leerlingen minimaal bij BSM moeten laten zien om een 'voldoende' te kunnen halen.

Het bijzondere bij BSM als examenvak is dat het niveau ook in een cijfer moet worden weergegeven. Het eindcijfer komt op het diploma te staan. In het PTA zijn alle onderdelen opgenomen en is aangegeven hoe dat cijfer tot stand komt. Ieder afzonderlijk onderdeel moet dan wel op een verantwoorde wijze tot stand komen. Bij BSM hebben we bij alle toetsvoorbeelden van praktische opdrachten de niveaus zo gekozen dat als een leerling bij alle beoordelingscriteria een voldoende scoort, dat een cijfer oplevert tussen een 5,5 en een 7,0. Als niet aan deze eisen wordt

Toetsvoorbeeld lesgeven

	Onvoldoende (tot 5,5)	Voldoende (5,5 – 7,0)	Goed (7,0 – 8,5)	Uitstekend (8,5 – 10)
1. Voorbereiden (overleg, LVB + organisatietekening)	Lesvoorbereiding is onvolledig en slordig.	Benoemt activiteiten die aan bod komen in een logische volgorde en vermeldt enkele aandachtspunten en heeft overleg met de docent.	Beschrijft in logische volgorde wat hij gaat doen en noemt de tijd en de belangrijke aandachtspunten.	Beschrijft in logische volgorde wat hij gaat doen (inclusief tijd), hoe hij dat gaat doen en wat hij daarbij als lesgever doet en zegt.
2. Organiseren (incl. opstelling)	Weet welk materiaal hij nodig heeft.	Weet welk materiaal hij nodig heeft, hoe het bevestigd wordt en waar het staat en creëert daarbij een veilige situatie.	Regelt zonder oponthoud het klaarzetten van het materiaal.	Regelt zonder oponthoud dat materialen op tijd zijn, controleert duidelijk het klaarzetten en heeft klein materiaal direct voorhanden.
3. Opstarten van de activiteit/ les (praatje – plaatje – daadje)	Zoekt naar juiste woorden om leerlingen aan het werk te krijgen. Geeft geen voorbeeld.	Zet de leerlingen aan het werk met een uitleg en/of voorbeeld en behoudt daarbij het overzicht.	Gebruikt duidelijke volgorde in instructie (p-p-d) om leerlingen vlot aan het werk te zetten, heeft overzicht en grijpt in waar nodig.	Geeft duidelijke instructie (p-p-d) om activiteit vlot op te starten, controleert daarbij de uitkomst en corrigeert waar nodig.
4. Op gang houden van de activiteit/ les	Bevindt zich teveel tussen de leerlingen, geeft weinig aanwijzingen en/of zorgt voor weinig vaart in de les.	Stimuleert leerlingen, geeft eenvoudige aanwijzingen en houdt de vaart in de les.	Stimuleert leerlingen, geeft relevante aanwijzingen, controleert de uitkomst in een vlot tempo; bewaakt de intensiteit.	Stimuleert leerlingen, geeft relevante aanwijzingen gericht op het leerdoel en controleert de uitkomst; bewaakt intensiteit.
5. Presenteren (non-verbale communicatie en stemgebruik)	Staat ongemakkelijk voor de groep; kijkt de groep nauwelijks aan; spreekt te zacht en de stem blijft monotoon	Maakt contact met de groep of individuele leerlingen; staat nog wat ongemakkelijk voor de groep; spreekt niet altijd even luid genoeg, articuleert goed, maar nog te monotoon.	Maakt contact met de groep en individuele leerlingen, staat redelijk ontspannen voor de groep; spreekt luid genoeg, articuleert goed.	Maakt makkelijk contact met de groep en individuele leerlingen, staat ontspannen voor de groep; spreekt luid genoeg, brengt variatie in toonhoogte aan en articuleert goed.
6. Veiligheid en gedragscorrecties * (waardoor niet iedereen kan meedoen)	Signaleert onveilige situaties en spreekt leerlingen niet aan op onveilig gedrag	Signaleert en grijpt in bij (fysiek) onveilige situaties. Bijv. ook sieraden af, kauwgom uit	Signaleert fysieke en sociaal-emotioneel onveilige situaties* en corrigeert direct bij fysiek onveilige situaties	Signaleert en grijpt direct in bij fysiek en sociaal-emotioneel onveilige situaties*
7. Aansluiten bij de doelgroep (begeleiden in de les)	Kiest oefeningen die (veel) te moeilijk of te makkelijk zijn voor de doelgroep.	Kiest oefeningen en organisatievormen die passend zijn bij de doelgroep.	Kiest oefeningen en organisatievormen die passend zijn bij de doelgroep en stuurt daarop.	Kiest oefeningen en organisatievormen die goed aansluiten bij de doelgroep en kan ze aanpassen als het nodig is.
8. Evalueren (reflectie op rol van lesgever)	Herkent met hulp verbeterpunten.	Benoemt enkele (voornamelijk praktische) verbeterpunten.	Beschrijft duidelijke verbeterpunten en benoemt daarbij ook gedragsverandering.	Beschrijft duidelijke verbeterpunten; geeft daarbij samenhang tussen oorzaak en gevolg van zijn (lesgeef) gedrag.

voldaan dan kan een leerling een 'onvoldoende' halen, met een cijfer lager dan een 5,5. Het is aan de docent te bepalen in welke mate de leerling het gewenste niveau niet heeft gehaald. Uiteraard zal de docent in het leerproces de nodige zorg besteden aan slecht scorende leerlingen. Bij LO(1), dat naar behoren (voldoende of goed) moet worden afgesloten, komt het zelden voor dat dat niet gebeurt. Bij BSM ligt dat anders omdat leerlingen het als vak hebben gekozen en het een schoolexamenvak is. Daarbij moeten we, gebaseerd op de eindtermen, duidelijke en haalbare eisen stellen. Een onvoldoende voor een onderdeel kan voorkomen, maar kan ook weer gecompenseerd worden door andere onderdelen.

We zijn er van overtuigd dat door duidelijke eisen te stellen het niveau van de lessen BSM hoger zal worden. Uiteraard moet er ook voldoende uitdaging zijn voor leerlingen die beter presteren. De leerlingen die de gewenste vaardigheden beter beheersen, kunnen een 'goed' scoren (7,0 tot 8,5) of een 'uitstekend' niveau halen (8,5 t/m 10). De beoordelingscriteria bij deze praktische vaardigheden zijn gebaseerd op de voor dit onderdeel relevante eindtermen. Waar mogelijk hebben we relevante eindtermen uit Bewegen regelen betrokken bij ieder toetsvoorbeeld.

Beoordelingscriteria maken leerlingen bewust van niveau: van onbewust onbekwaam naar (on)bewust bekwaam

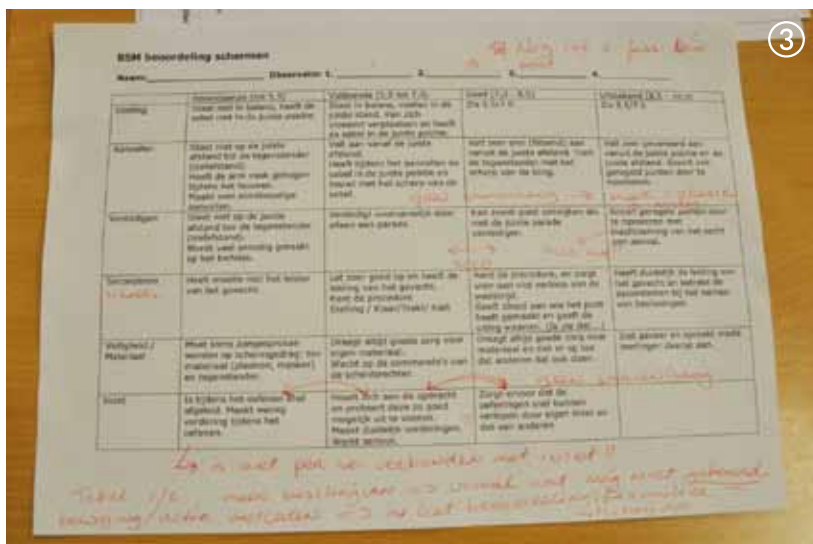
De beoordelingsformulieren zijn zo geschreven dat zowel de leerling zelf als medeleerlingen en de docenten hun beoordelingen op hetzelfde formulier kunnen geven. Deze formulieren worden na gebruik verzameld in het portfolio of sportdossier.

De beoordelingscriteria en de vier niveaus van deelname passen meestal op één pagina A4. Op de achterzijde staat de eindbeoordeling waar de docent het eindniveau kan weergeven. De leerlingen vullen bij elk van de beschreven beoordelingscriteria in het begin van het leerproces in hoe vaardig ze zichzelf vinden. Dat doen ze door hun initialen in te vullen in de daarvoor bestemde vakjes. Voorwaarde is dat de leerlingen weten wat er onder de beoordelingscriteria wordt verstaan. Gedurende het leerproces wordt hetzelfde formulier gebruikt om medeleerlingen te laten observeren. Zij vullen ook hun initialen in bij het niveau dat ze zien. Het kan zijn dat het niveau lager is dan de leerling in eerste instantie zelf had ingevuld. Leerlingen zijn in het begin nog niet zo vaardig of bekwaam, maar ze zijn zich vaak (nog) niet bewust wat er van ze wordt verwacht. Met de beschrijvingen van de niveaus en beoordelingscriteria, samen met de uitleg en het voorbeeld van de docent, worden ze zich bewust van hun eigen onbekwaamheid. Niet alleen zijn de leerlingen zich bewuster geworden van het gewenste niveau, ze weten zich ook te verbeteren, ze worden hopelijk 'bewust bekwaam'. Uiteindelijk hopen we dat de leerlingen de vaardigheden zo weten in te slijpen dat het vanzelf gaat, zodat ze bij bepaalde vaardigheden niet meer hoeven na te denken. Dat heet 'onbewust bekwaam', zoals je bij het fietsen bijvoorbeeld niet meer nadenkt over hoe je in evenwicht blijft.

Toetsvoorbeelden uitgeprobeerd

De publicatie *BSM toetsvoorbeelden* is bedoeld als een tussendocument. De afgelopen twee jaar hebben we veel verschillende voorbeelden ontwikkeld. We hebben geprobeerd de toetsvoorbeelden zoveel mogelijk in de BSM-netwerken te bespreken, gezamenlijk uit te voeren en docenten te stimuleren om ze in de praktijk uit te proberen.

Twee praktijkvoorbeelden om het ontwikkelproces te illustreren. In het najaar van 2008 was de eerste versie voor het lesgeven ontwikkeld. De jaren daarvoor hanteerden we het model waarbij we scoorden op basis van 15 punten, met een puntenverdeling per item. Dit model is destijds in het LO2-netwerk Noordoost uitvoerig besproken en ontwikkeld. Je telde vooral punten om tot een oordeel te komen dat dicht lag bij het cijfer dat je al voor ogen had. Je kon een beetje schuiven met de punten om tot een cijfer te komen dat gevoelsmatig paste bij het getoonde lesgeven. Een schijnobjectiviteit. In het najaar van 2008 werd wekelijks tijdens een les BSM door een tweetal een les spel gegeven aan de rest van de H4BSM-groep. Twee langdurig geblesseerde leerlingen beoordeelden met het model de lesgevers, waarbij de verbeterpunten en het eindoordeel overeenkwamen met het oordeel van de docent BSM. Toen hen een alternatief geboden werd, kwamen ze na het bestuderen en gebruiken bij het beoordelen tot de conclusie dat zij in het vervolg liever gebruik maakten van dit alternatieve formulier.

Foto's 2,3,4,5 BSM netwerk NO: groepsfoto, toetsvoorbeeld schermen praktijk, schermen in ontwikkeling tijdens een netwerkoeverleg (Foto's gemaakt door Eric Swinkels en Jeanette Rijswijk)

Volgens hen beschreef het formulier beter en gedetailleerder waarop ze moesten letten en waarop ze moesten beoordelen. Het oude beoordelingsformulier lesgeven had afgedaan.

Een tweede recent voorbeeld komt uit een netwerkbijeenkomst. Een zeer ervaren collega gaf toe dat hij zijn aanvankelijke weerzin tegen het stramien van toetsen moest bijstellen nadat hij zelf geprobeerd had om samen met een jonge(re) collega beoordelingscriteria en niveaubeschrijvingen te formuleren voor schermen. Aanleiding voor deze exercitie was de uitdaging een beter beoordelingsformulier te maken voor een les schermen die tijdens een bijeenkomst georganiseerd werd. Dat bleek lastiger dan verwacht, maar al doende moesten ze concluderen dat de verwachtingen van docenten voor leerlingen veel duidelijker weergegeven worden dan met het oude formulier. De leerlingen krijgen eerder beter inzicht in wat ze moeten leren en ze kunnen groeien qua niveau omdat ze zich hiervan bewust zijn.

Toekomst?

De toetsvoorbeelden moeten in de praktijk nog op grotere schaal worden uitgetoetst en bijgesteld. Dat was in deze korte perio-

de van ontwikkelen niet altijd even grondig mogelijk. Niet alleen docenten moeten met de toetsvoorbeelden kunnen werken, ook voor leerlingen moeten de toetsvoorbeelden een meerwaarde hebben. In de nabije toekomst lijkt het ontwikkelen van bijvoorbeeld videofilmjes een toegevoegde waarde te hebben omdat deze filmjes nog beter duidelijk kunnen maken wat er met de soms nog (te) uitgebreide beschrijvingen van die niveaus bedoeld wordt.

Al met al is geprobeerd het vak BSM een impuls te geven met krachtige en handige toetsen, die bruikbaar zijn in de praktijk. We doen nog steeds een beroep op docenten in de praktijk, niet alleen in de BSM-netwerken maar ook in scholen en opleidingen, om te helpen de toetsen te verbeteren. Vandaar dat SLO de publicatie verstuurt naar alle scholen die BSM aanbieden, opleidingen en de KVLO. Over twee jaar volgt een uitgebreide evaluatie, die ook als publicatie zal worden uitgegeven, waarin ook de kwaliteitsborging van het schoolexamen voor BSM beschreven zal worden. De ontwikkelde toetsvoorbeelden moeten dan vastgestelde ijkpunten voor het curriculum van BSM worden.

Op www.bsm.slo.nl is meer te vinden over de toetsvoorbeelden. Binnenkort volgen ook nieuwe voorbeelden zoals schermen. We hopen met dit document het werkveld van BSM een nieuwe succesvolle impuls te geven.

Eric Swinkels is leerplanontwikkelaar en coördinator BSM bij SLO en docent LO/BSM op Twickelcollege in Hengelo (e.swinkels@slo.nl).

De ontwikkelgroep bestaat uit de netwerkbegeleiders Koen Anthoni, Wessel van de Kamp, Els Schrik, Richard Veldboer, Dennis Witsiers en Eric Swinkels als projectleider.

Literatuur

- Akker, J. van den (2009) Curriculaire spinnenweb. In A. Thijs, J. van den Akker (Eds) *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO.
- Brinke, G. ten, Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van, Swinkels, E., Zonnenberg, A. (2007). *Basisdocument bewegingsonderwijs onderbouw VO*. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Nieveen, N. (2009). 'Formative evaluation in educational design research.' In Plomp, Tj. & Nieveen, N. (eds.), *An introduction to Educational Design Research* (pp. 89-101). Enschede: SLO.
- Bloom's herziene taxonomie: <http://avanshogeschool.wetpaint.com/page/Bloom%27s+Taxonomy+of+Educational+Objectives>
- Voor een volledige weergave van alle bronnen wordt verwezen naar de publicatie *BSM toetsvoorbeelden*.

Correspondentie:

e.swinkels@slo.nl